

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 32.

V torek 9. augusta 1853.

II. tečaj.

Kako se pri otrocih žlahtni občutki zanamarijo.

Pri otrocih se kmalo zbude in pokažejo pred ali pozneje žlahtni občutki, to je iskrica ljubezni do pravega in dobrega. Ker je pa pri otrocih vse le v prvem nježnem kalu, tedaj vse mehko omahljivo, se kaj prerado zgodi, da se tudi njih žlahtni občutki napčno obernejo ali še clo popolnoma zanemarijo. Skerbni učitelj ima tedaj od te strani velike in imenitne dolžnosti do svojih učencov. On mora pri vsih priložnostih čuti in poslušati, kaj in kako se žlahtni občutki pri otrocih rodé, kako se pravi ohranijo, nepravi zatirajo, in kako se sploh z njimi obračati mora. Skerbni odgovritelj pelje svoje ljube učence vedno po prelepi cvetlični stezici otročje mladosti, ter se marljivo varuje, da ne zaide z njimi pre zgodaj na cesto šumeče derhali in britkosti. —

Otroški žlahtni občutki se pa zanemarijo zraven še veliko drugih potov tudi tako le:

1. Če se novinec, kadar v šolo pride, terdo in ojstro nagovori.

Otrok pride mehek in boječ v šolo. Navajen svojih ljubeznivih staršev tudi v šoli ljubeznivosti išče in pričakuje, in ako vidi, da se je goljufal, se prestraši, in pri tej priči mu ugasne mala iskrica do šole in učenja, ter komaj čaka, da bi se odtegnil in prišel zopet domu.

2. Če se učenec vedno in pri vsaki reči zaničuje, da je slab in da premalo zna.

Zaničevanje vsacega človeka zlo rani in boli; tudi otroku, ki le po veselju hrepeni, se tedaj zaničevanje ne prileže in malokdaj kaj dobrega donese.

3. Če se nekteri učenci za vsako lepo delo hvalijo in povzigujejo, drugi pa, ki so ravno tako dobri ali pa še bolji, se nikoli nič ali pa premalo porajtajo.

S takim ravnanjem se sovražstvo med otroke zaseje, učitelj zgubi svojo veljavo, in pravi šolski namen gre pod zlo.

4. Če se učitelj za vsako malo reč razjezi, otroke preojstro strahuje, jih ozmerja, in jim zmiraj le slabo prihodnost prerokuje.

Jeza rodi zopet jezo in britkost. Otroci so večjidel mehkega serca. Ako tedaj vidijo, kako oistro in gerdo se z njimi ravna, so nejevoljni na šolo, učitelja in na sami sebe, in njih zlata otroška zadovoljnost se spremeni že tako zgodaj v britkost in pobito serce. In ravno to je vzrok, da so potem tudi med seboj sovražni in neusmiljeni, da se nič več po otroško ne ljubijo in eden drugemu ne zaupajo.

Takih napak bi se lahko še veliko naštel in nabralo, toda vsak skušen učitelj si jih sam lahko našteje, čo le en malo svojo šolo premisli. Pri otrocih se pač hitro pokaže, kaj in kako jim je to in uno teknilo in škodovalo, treba je tedaj, da se nasprotni nerodnosti, ki se zapazijo, hitro hitro iz šole odpravijo.

Učenci bistrega uma svojega učitelja kaj dobro preduhtajo in premerijo, zato mora pa učitelj vselej pri vsim svojem početju dobro premisliti, kaj bo delal in storil, da bi vendar nikoli sam svojim učencom z nauki v nasproten izgled ne bil.

Resničen je pogovor, ki pravi:

Nauki ginejo.

Izgledi vlečejo.

In zopet: Kar tirjaš od drugih terdó

Popred že pri tebi naj bó.

A. Praprotnik.

Nekaj od ljubih živalic.

(Dalje.)

2. Živalna duša čuti.

Človek čuti alj človek ima čutno moč, se pravi; človek ima moč, s ktero njegova duša s pomočjo telesnih čutil vidi, sliši itd. kratko: reči okolj sebe čuti.

Nektere živali, kakor sim vam že poprej povedal, tanjše čutijo, kakor človek. Postavim: mačke clo po noči rujavkaste miške vidijo, psi obvohajo ure daleč, kje da je poprej njih gospod hodil.

Jaz sim enkrat svojemu prijatelju nekega prepeličarja, to je psa, ki na prepelice gre, dal. Ti pes — Ami je mu bilo ime — je šel s svojim novim gospodom več kot 10 mil daleč na svoj nov dom. Nekaj dni potem se jaz na cesti sprehajam. Kako se začudim, viditi, da moj Ami proti meni priskače. Mislil sem, da pride za njim tudi moj ljubi prijatelj, — pa ga ni bilo, Ami je jo primahal čisto sam.

Na lovu morajo lovci dobro paziti, zakaj jeleni in serne jih že od daleč ovohajo in čutijo.

Skoraj vse ptice oistro vidijo, in scer tako, da iz nar višega skalovja, alj visoko iz pod neba, alj iz drevesa červiča na tleh vidijo.

Nektere živali imajo, bi rekel omikano alj izobraženo čutno moč. Če pogledamo v ptičje gnjezdo, kako lepo so vejce, slama itd. ena na drugo zložene, kako čudno so gnjezda nared. Kdor je že vidil, kake lepe in čudne hišice si dabri in skrički zidati znajo, mora se res močno začuditi, njih gnjezda imajo več kamer in izeb. Kaj še le porečemo, ako pajčino pogledamo! Tanjke nitice so tako umetno spletene, kakor da bi jih bil nar pervi tkavec naredil. Škoda, da jo moramo zavoljo snažnosti tolikrat pokončati! Pa preden pajčino pometete in raztergate, poglejte prav tanjko, da bote vidili, kakšno modro glavico je ljubi Bog tudi tim živalim dodelil. Nobeden človek ni u stanu, kaj takega storiti. Kako umetno in rahlo čebele in ose svoje sitovje narejajo. Kako oistro in tanjko nektere živali tudi slišijo! Nektere tudi muziko rade poslušajo! Kako pripenjajo tičice, ako kdo zraven njih na goslih godi, alj na postranici kaj dela! Kako ovcam itd. muzika

dopade, že to priča, da, kakor hitro pastir na postranici kaj za-
pišče, hitro k njemu priskačejo in tiho za njim postopajo.

Clo divje zveri, levi, tigri, itd. nek musiko strašno radi sli-
šijo. Od tod tudi pripovedujejo stari Rimljani in Gerki, da je Orfej
s svojo piščaljo živali očaral alj pocopral; clo neka sorta rib —
pliskavice (Delphine) — svoje glave iz vode pomalajo, kder mu-
ziko slišijo.

Tonč. Kar mene zadene, bi se jaz lepo zahvalil, takej zve-
rini kaj zapiskati alj zagoditi, namesto plačila bi me še znale po-
žreti.

Kat. Jaz sam mislim, da se s takimi gosti ni veliko norče-
vati. Vi ste že gotovo slišali, kaj da psi počenjajo, kder muziko
slišijo.

Tonč. Ja, ja. Včeraj so okrajnega poglavarja hčer pokopali,
in Novinov grafinče je zraven piskačev skakal in se spenjal ter
zraven gerdo tulil.

Kat. Gotovo mu je muzika dopadla, ako ne, bi bil lahko všel.

Jan. Ja, kakor naš Filaks dela; komaj le za gosli primem,
jo Filaks pobriše, kakor bi ga kdo smodil.

Tonč. Ja, to lahko verjamem, ti pa tudi godiš, da se Bogu
vsmili. Mačke in miši bi lahko iz hiše popodil, in meni slabo daje,
če te slišim.

Kat. Le poterpi malo, Tonček. Janezik se je še le začel
učiti, le počakaj, kder bota, on prav dobro na goslih, in ti na gla-
sovirju igrala, bodeš vidil, Filaks jo ne bo nikolj več pobrisal.

Vidite, zdaj toraj lahko spoznamo, da živali *prijetne in ne-
prijetne glase čutijo in razločijo*, mi taj pravimo: *živali čutijo,*
imajo čutno moč, čut.

To pa sami zastopite, da telesne čutila same ne občutijo in
ne razločijo, temuč le duša živalna občuti in razloči, — čutila jej
pri tem pomagajo.

Jan. O ja, glasovi mojih goselj ne morejo ušesom mojega
Filaksa ne dobro, ne hudo djati; saj ne mečlem, kedar godim,
ne palic ne nožev na njega.

Tonč. Kdo pa to pravi, meni pa vender po ušesih reže in
pobada, kakor bi mi kdo s noži alj šivankami po ušesih brodil.

Kat. Per močnih glasovih se že more reči, da ušesa terpijo. Topničarjem rada kri iz ušes teče, če dolgo časa in večkrat grom topov slišati morajo. Goditi alj pa drugo muziko slišati, pa ne boli. Da je kaj prijetno, kaj pa neprijetno, pride od tod, da se kaj čutnej moči prav prileže, uno pa ne.

Dobro si taj v glavo vtisnite: *živalna duša čuti, ima čutno moč*. Vam še bolj pokazati, da občutek ni samo v truplu, temuč tudi večkrat samo v duši, da torej živali ne le samo občutijo, da jih kaj boli alj jim dobro dene, temuč da tudi žalost in veselje občutijo, hočem vam nekaj povestice povedati, ktere sim v kratkem bral.

Neki husar, ki je svojemu konju prav dobro stregel, je moral na bojišče, in je bil ondaj vstreljen. Ko ga je taj konj vidil mertvega ležati, je jel trepetati, je glavo pobesil in žalostno svojega mertvega gospoda gledal. Ko so ljudje hotli konja odpeljati, se je na vso moč branil. Prebivavci so mu piti in jesti nosili, pa ni ne pil ne jedel, marveč je mertvo truplo svojega gospoda obvohoval in oblizaval. Drugi dan so ga ljudje zraven gospoda mertvega najšli.

Ravno kaj tacega sim bral od nekega kodra; ko je njegov gospod vmiral, ni se od postelje ganil in ni jedel ne pil. Ko je gospod umerl, se ni krenul od trupla, in ko so ga pokopali, ni šel od groba. Več dni in noči so ga slišali na pokopališču milo tuliti, in nekega dneva zjutraj so ga na grobu svojega gospoda mertvega najšli.

Kako dolgo krava v hlevu muka, ako se ji tele vzame, ja ne le samo ona, tudi drugi krave, ki so ž njo v hlevu, začnejo milo mukati.

Ko sim se jaz enkrat na pot podal, me ni bilo tri mesce domu. Vi bli mojega barkaža vidili, kaj je s menoj vganjal, ko sim v izbo stopil. Tri mesce me ni vidil. Na sebi sem imel vso drugo obleko; pri imenu sem ga poklical. On se je pokoncu postavil, malo čudno gledal in me ovohoval. Ko me je pa spoznal, to je bilo veselje. Začel je na ves glas lajati, čez mize in klopi skakati, s repom po tleh terkati, in se po meni spenjati. Res sim mislil, da je obnorel. Podal sim se potem na vert, barkaž je bil koj pred

menoj, semtertje je letal, kure podil in druge muhe vganjal, in večkrat, če sim ga poklical, je še bolj norel.

Pač bi hotel zdaj tiste gospode, kateri pravijo, da žival ima le slep pogon, da le občuti, kar jih boli alj jim dobro dene, vprašati, kako bi nam take prigodbe razjasnili. Pa le pustimo te gospode, naj mislijo kakor hočejo! Mi pa obstanemo pri tem, da tak človek, kateri živali muči, ako ravno vse vse občutijo, ni vreden, da ga je Bog za gospoda čez živali postavil, in njemu k pridu živali stvaril. Dobro si to v glavo vtisnite, da taisti človek, ki se žival ne vsmili, se tudi ne bode lačnega človeka vsmilil. — Kako milo nektera žival tuli in joka, bi rekel, lepo prosi v znamenje, da bi ji imeli pomagati, in kako pohlevno nam roke liže, če jej pomagamo. Nikolj ne pozabite, kar je naš ljubi Jezus rekel: „Nikomur ne stori, kar nočeš, da bi se tebi zgodilo.“

Na zadnje bom vam pa še nekaj od nekega brumnega kmeta povedal:

Nek večer se grem na polje sprehajat. Vidim tam kmeta s ednim juncem orati. Na koncu njive ravno pred me prideta. Kmet junca zaverne, pa joj! vidi, da ni lepo ravno, temuč vso krivo brazdo naredil. Dobri kmet prime junca za rog, mu pokaže njegovo delo, in mu reče: „poglej, poglej, moj bavhej! alj te nisram? alj je to brazda za takega korenjaka, kakor si ti?“

Jaz se nisim mogel pri tih besedah smeha zderžati, in sim vprašal kmeta: „dober oče, vi gotovo živali ne mučite?“ — „Ne, visokovredni gospod, je kmet odgovoril, zakaj tistega, ki za me dela, ne smem mučiti.“

Kako nespametno bi to bilo, ako bi moral moj vbogi junec za kaj takega terpeti, česar sim sam kriv. Če bi bil jaz bavheja drugače vižal, bi bilo tudi drugače zorano.

Tako je v življenju večkrat človek sam vzrok, ako živina kaj prav ne stori. Ne tisti, ki je pred oralom, mora pameten biti, marveč tisti, ki za oralom hodi. Tudi nisim še nikdar na polju klel, ko sim oral in sijal. Kako mi mogel križni teden pri procesijah peti:

„Vsi veseli smo orali

V imenu božjem seme sjali.“

To bi bilo, se neumno in gerdo legati.

Ljuba žival nič ne vë, alj jaz kolnem alj molim. Ako ljudje vidim, ki živino neusmiljeno pretepajo in mučijo, in pri delu kolnejo, si koj mislim: „pred oralom tisti je pametnejši, kot za oralom tisti.“

Jaz sim starčku roko podal, in mu rekel: „O da bi vsi ljudje tako mislili kakor vi, in se ravnali, kakor vi!“

Ljubi otroci, pomislite večkrat na lepe besede starčka, da je nar večkrat človek vzrok, ako žival ne vboga!

Pojdite zdaj v božjem imenu, in pridite zopet drugi praznik.

(Dalje stedi.)

Poboljšani sin.

(Konec.)

Pri veliki fari, kjer je oče Andrej prebival, je bilo nekaj let potem veliko praznovanje. V nedeljo ob pol desetih je bilo.

Jesensko solnce sije prijazno v seljansko dolino. Veliki zvon vabi brumne kristjane z okolice v farno cerkev. Alj bilo je ljudi, ki so napise na grobih prebirali, cerkev ogledovali, bliskeči turn občudovali — vse to kaže, da je tudi z družih far dosti ljudi perderlo, da se tedaj še nekaj več ko sveta nedela obhaja. Pred farovžem stoji množica ljudi. Veliki zvon s tremi drugimi zvonovi zopet zadoni. Z farovža pride dosti duhovnov, za njimi oče Andrej z ženo in hčera, in poslednič novomašnik — gospod Janez. Vsi gredo v lepi procesii v cerkev. Zvonovi so zvonili, movžarji so pokali, novomašnik, lep rožni venčic v desnici, obdani od častitljivih duhovnov, od svojih roditeljev in sester — so šli proti cerkvi; vse to je pač pripravno bilo, sbrano družbo s svetim trepetam in neizrečenim veseljem napolniti.

Sveta maša se prične. Vse je v novomašnika zamaknjeno — vse je tiho — le prijetni glas orgel in milo petje se po cerkvi razlega. Po sv. evangelju se vsedejo novomašnik s timi, ki mu strežejo, na desno stran altarja. Ondikajšni gospod fajmošter so že prej pridigo prevzeli. Alj kaj se zgodi? — Namesto njih stopi neki drugi gospod na prižnico, ktereга nobeden ne pozna. Prav dobro se je obnašal. „Spomni se“ pravi pri koncu pridige, „spomni se, novomašnik, pri daritvi sv. maše tvojega ljubega

očeta in matere, tvojih sester in cele žlahte; ne pozabi pa tudi mene — *trojega brata Antona* — — kateri — —“

Ne more dalje govoriti; zakaj solz ploha mu po licah lije. Vsi gledajo v pridgarja, vsi so ginjeni, narveč pa, kakor se ve, novomašnik, oča, mati in sestre. Sčasom k sebi pridejo, svitile solzice v njih očeh igrajo.

Po dokončani novi maši gredo spet vsi v procesii v farovž. Tukaj stoji zala z zlatom okinčena kočija, ktere prej viditi ni bilo. Tukaj stojé gospod Anton, njegov dobrotnik grof s svojo gospo. Veselje, se tako sopet viditi in najti, naj drugi popiše. —

Pred krasnim obedom pripoveduje gospod Anton vsim sbranim gospodom, kar nam je že z pisma znano; dalje, da je že leto mašnik.

Potem se obernejo gosp. grof k gospodu Janezu, in pravijo: Po pismu sim pričujočega gosp. fajmoštra poprosil, mi dan Vaše nove maše na znanje dati, da bi bil skoz prihod Vašega brata, ki me je smerti otel, poveličan. Poveličan je ti dan tudi skoz to, da je pričujoč neprecenljivi dobrotnik, kateremu, odgovoré gosp. fajmošter, naj Bog na tem in unem svetu obilno plačilo podeli.

Tudi vi, pravijo veseli stari oče Andrej, ste vedeli, da bo moj sin prišel? — Oh, zakaj ste molčali? — „Molčati sim moral, gosp. grof so mu ukazali. — Nu! zdaj je vse dobro! — Že se juha kadi na mizi! Pri obedu kaj več.“ —

Gospod fajmošter odkažejo milostljivemu grofu in grofinji na eni strani mize prvi prostor. Ga vzameta pa le pod tim, da novomašnik v sredi med njima sedijo. Gospoda Antona pa posadijo med očeta in mater. Mati posebno je vsa zamaknjena v njega. Streže mu, in ga jesti sili, da reva sama na-se pozabi. Oča je ves raztrešen od veselja, ker ne vč, alj bi v gosp. grofa in grofinjo, alj v svoja sinova gledal. O jemnasta! kakšino veselje za stariše, za vse pri obedu vkup sbrane. — Kakšina čast in slava po celi fari! —

Učenci glejte, kaj veselja, ako se kdo poboljša in priden postane. — Vi, kateri pravo pot hodite, ne odstopite od nje, peljala vas bo v tempelj sreče in časti, kakor Janeza. — Vi pak, kateri niste na pravi poti, zapustite jo, dokler je čas, še zmorete popraviti, kar ste zamudili. Vsi taki naj se ravnaajo kakor „poboljšani sin.“

Janez Tomšič,

učenec.

Odgovorni izdaj, in vredn. A. Einšpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.